

Espeen Harrastuspolun Lapsikädenjälki

Lapsivaikutusten arvioinnin raportti

Lapsikädenjälki
Ramboll Finland Oy

08/2024

Työn tavoite

Työn tavoitteena oli saada kuva Espoon Suomen Harrastamisen mallin (Espoon Harrastuspolku) vaikutuksista espoolaisten lasten ja nuorten hyvinvointiin erityisesti paikallistasolla.

Lapsivaikutusten arviointi toteutettiin kesän ja alkusyksyn 2024 aikana. Arviointimenetelmänä käytettiin Lapsikädenjälki-menetelmää. Arvioinnin toteutti Ramboll Finland Oy.

Työn aikana määriteltiin lisäksi mittareita toiminnan seurannan välineiksi tuleville vuosille. Mittareita kaivattiin erityisesti avuksi kestävän kehityksen kriteeristön luomiseksi sekä toimijoille ja osallistujille suunnattujen kyselyiden kehittämisen tueksi.

Työn lopputuloksena syntyi kattava ja monialainen arvio harrastustoiminnan lapsivaikutuksista tällä hetkellä. Arvioinnin materiaalina hyödynnettiin niin lasten ja nuorten omia kokemuksia kuin erilaista asiantuntija- ja tutkimustietoa. Tulosten pohjalta laadittiin tulevaisuuskartta toimenpiteistä, joilla toiminnan positiivisia vaikutuksia voidaan lisätä eli lapsikädenjälkeä kasvattaa. Määritellyt mittarit ja indikaattorit auttavat toiminnan vaikuttavuuden mittaamista ja seuraamista jatkossa.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja harrastamisen nykytila tutkimuksen valossa

Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen 2022 tuloksia:

- Tutkimusten mukaan valtaosalla (91 %) on harrastus eikä esimerkiksi korona-aika vaikuttanut harrastamisen yleisyyteen.
- Nuorilla, joilla ei ole harrastamista, harrastamattomuuden merkittävin syy oli ajanpuute, seuraavina kiinnostuksen puute tai taloudellinen syy.
- Tyttöjen ja poikien vapaa-ajan vieton tavoissa on eroja. Pojat pelaavat enemmän tietokone-, kännykkä- tai konsolipelejä.
- Osallistuminen ohjattuun harrastustoimintaan vähenee selvästi iän myötä.

Kouluterveyskyselyn 2023 tuloksia:

- Perusopetuksen 4. ja 5. lk oppilaista Espoossa 91,5 % harrastaa jotakin vähintään yhtenä päivänä viikossa (*vrt. koko maa 88,8 %)
- Perusopetuksen 8. ja 9. lk oppilaista Espoossa 95,9 % harrastaa jotain vähintään kerran viikossa (*vrt. koko maa 95,2 %)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja harrastamisen nykytila tutkimuksen valossa

Lasten ja nuorten harrastuskäyttäytymisen eroja selittävät tekijät (Varis, 2023):

- Espoon koululaisten **harrastuskäyttäytymisessä on huomattavia eroja ryhmien välillä**. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat, yläkoululaiset, toisen asteen opiskelijat ja vieraskieliset osallistuvat harrastuksiin huomattavasti keskivertoa vähemmän.
- Lukiota käyvien tyttöjen ja ammattikoulua käyvien tyttöjen ja poikien sekä vieraskielisten tyttöjen harrastamattomuuden riski on moninkertainen vertailuryhmään nähden.
 - Vieraskielisyys oli selvästi vahvimmin yhteydessä harrastamattomuuteen tytöillä. Selitys tälle saattaa löytyä kulttuurisista syistä.
 - Vieraskielisten tyttöjen kiinnostukset eri harrastuksia kohtaan eroavat muista harrastamattomuuden riskissä olevista ryhmistä.
- **Vähän harrastavien ryhmien harrastamattomuuden tiellä saattaa olla kiinnostuksen puutteen lisäksi muita ryhmiä useammin itsestä riippumattomat syyt.**
- Vieraskieliset lapset ja nuoret harrastavat huomattavasti vähemmän kuin suomea tai ruotsia kotikielensä puhuvat. Vieraskielisten harrastavien lasten ja nuorten keskuudessa harrastaminen näyttää kasautuvan epätasaisesti pienemmälle joukolle.
- Vastaajat, joiden kotikieli oli jokin muu kieli, olivat suomea tai ruotsia kotikielensä puhuvia halukkaampia osallistumaan harrastukseen.
- Alueen keskitulolla ei Variksen (2023) mukaan ollut vaikutusta ala- eikä yläkoululaisten harrastamiseen. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin esitetty, että vähävaraisemmat nuoret harrastavat muita vähemmän.
 - Taloudellisia rajoitteita merkittävämpiä harrastamisen esteitä saattavat olla ajanpuute, ympäröivä harrastuskulttuuri ja perheen näyttämä malli.
- Alakoululaisten harrastamattomuuden riski oli suurempi, jos koulun alueen korkeakoulutettujen osuus oli Espoon keskiarvoa pienempi.
- Korkeakoulutettujen osuuden yhteys harrastamattomuuden todennäköisyyteen oli suurempi yläkoululaisilla kuin alakoululaisilla.
- Yläkoululaisilla vieraskielisten suurempi osuus pienensi harrastamattomuuden todennäköisyyttä.
- **Harrastamattomuuteen vaikuttaa alakoululaisten kohdalla liittyvän selkeämmin yksilölliset tekijät ja yläkoululaisilla koulun alueen sosioekonomiset tekijät.**

Lähde: Varis Juan 2023: *Lasten ja Nuorten harrastuskäyttäytymisen eroja selittävät tekijät*.

Espoo alueittain

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet:

- Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä on kaikilla Espoon tilastoalueilla korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuudet ovat suurimpia kaupungin eteläisissä osissa, kun taas Espoon pohjoisosissa ne ovat alhaisempia.
- Espoossa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on korkein Suur-Tapiolan tilastoalueilla (Mankkaa, Haukilahti-Westend, Kanta-Tapiola, Laajalahti), minkä lisäksi korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on yli 50 prosenttia Laaksoahdessa, Olarissa, Suvisaaristossa, Kurttila-Vanttilassa ja Nöykkiö-Latokaskessa.

- Espoon tilastoalueilla alhaisin korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus (alle 40 %) on Henttaa-Suurpellossa, Kanta-Espoossa, Kalajärvi-Lakistossa ja Otaniemessä, joilla niilläkin osuus on kuitenkin koko maata suurempi. On kuitenkin huomioitava, että tilastot ovat puutteellisia ulkomailla suoritettujen tutkintojen osalta.

Tulot:

- Myös tulot työvoimaan kuuluvaa kohti ovat kaikilla Espoon tilastoalueilla koko Suomea suuremmat, Otaniemeä lukuun ottamatta. Otaniemessä sijaitseva kampusalue ja suuri opiskelijoiden määrä näkyy monissa indikaattoreissa.
- Tilastoalueista Otaniemen tulotaso on selkeästi Espoon alhaisin (21 100 €), matalimman tulotason (alle 50 000 €) tilastoalueet Otaniemen lisäksi ovat Kanta-Leppävaara, Muurala-Gumböle, Kanta-Espoo, Kanta-Kauklahti, Kilo-Karakallio, ja sekä Henttaa-Suurpelto.

- Espoon korkeimman tulotason alueita ovat Suvisaaristo, Haukilahti-Westend, Mankkaa ja Laaksoalahti. Tulotaso on yhteydessä koulutustasoon: kaikki korkean tulon alueet ovat kärkipäässä myös korkean tason koulutuksen saaneiden osuudessa.

Suomen- ja saamen-, ruotsin- ja vieraskieliset:

- Espoolaisista 71,5 prosenttia on suomen- tai saamenkielisiä, 6,6 prosenttia ruotsinkielisiä ja 21,9 prosenttia vieraskielisiä vuoden 2022 lopussa. **Vieraskielisten osuus on kasvanut 4,9 prosenttiyksikköä vuoden 2018 lopusta**, suomen- ja saamenkielisten osuus on vähentynyt 4,5 prosenttiyksikköä ja ruotsinkielisten osuus 0,5 prosenttiyksikköä.
- Eniten vieraskielisiä on Otaniemessä, missä lähes puolet asukkaista on vieraskielisiä (44,0 %). Suhteellisen suuri vieraskielisten osuus (yli 25 prosenttia) on lisäksi Henttaa-Suurpellossa, Kanta-Espoossa, Kilo-Karakalliossa, Matinkylässä ja Kanta-Leppävaarassa. Vieraskielisten osuus on pienin Suvisaaristossa, Haukilahti-Westendissä, Nuukio-Nupurissa ja Laaksoahdessa, kussakin alle 10 prosenttia.
- **Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennusteen mukaan vuonna 2031 Espoossa asuu 99 000 vieraskielistä, mikä on 27,6 prosenttia Espoon väestöstä.**

Arvioinnissa käytetty aineisto

Lapset ja nuoret

Arviointiaineistona käytettiin toimintaan osallistuneille lapsille ja nuorille suunnatun kyselyn tuloksia. Kyselyyn vastaajia oli noin 250. Lisäksi toteutettiin työpaja 4.-6.-luokkalaisille. Työpajaan osallistui noin 120 lasta.

Palveluntuottajat

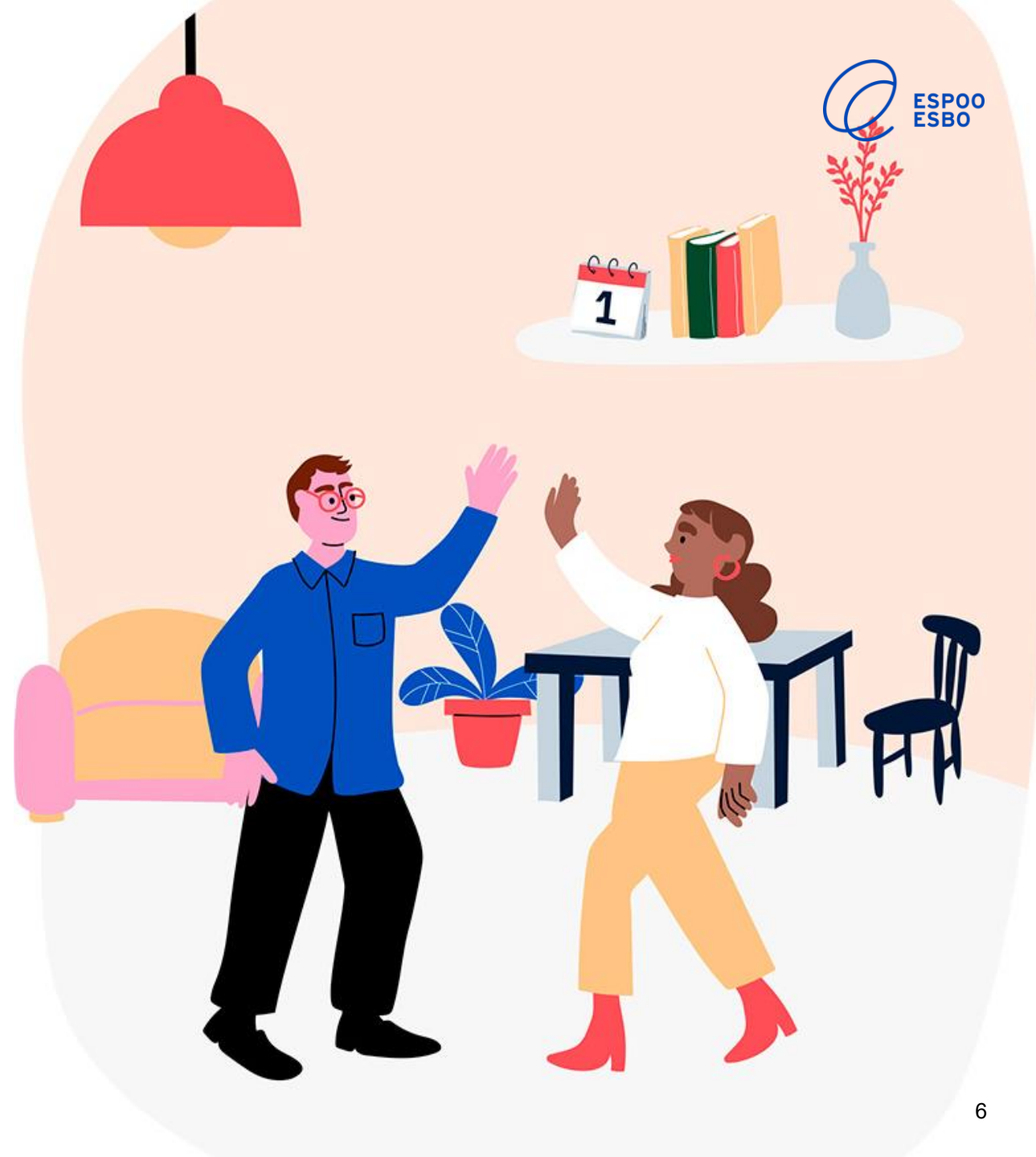
Palveluntuottajien kokemuksia ja näkemyksiä harrastustoiminnasta kartoitettiin haastatteluin, joita toteutettiin 7 palveluntuottajalle. Lisäksi arviointiaineistona hyödynnettiin palveluntuottajille ja kerhojen ohjaajille suunnattua palautekyselyä.

Harrastuspolku

Lisäksi haastateltiin Espoon Harrastuspolun henkilöstöä ja hyödynnettiin Harrastuspolun viestinnän materiaalia, kuten tiedotteita koteihin ja palveluntuottajille, tarjouspyyntömateriaalia sekä koulutusmateriaaleja ja ohjeita palveluntuottajille.

Tutkimus

Lisäksi arvioinnissa hyödynnettiin Espoon asuinalueiden sosioekonomisia tarkasteluja, Espoo-tarinan sisältöjä sekä selvityksiä ja tutkimuksia lasten ja nuorten harrastamiseen ja hyvinvointiin liittyen.

Tulokset:

Espoon Harrastuspolun Lapsikädenjälki 2.28

Tavoitteiden saavuttamisessa onnistumisen prosentti: 76%

(Lapsikädenjäljen maksimi on 3.0)

Nostot tuloksista

Osaava ohjaaja toiminnan tärkein voimavara

Hyvien ohjaajien rekrytoinnin varmistaminen on myös jatkossa tärkeää toiminnan laadun kannalta. Samoin ohjaajan kyky joustaa ja muokata suunnitelmaa ”lennosta” ryhmän tarpeiden mukaan. Kyky haastavan lapsiryhmän ohjaamiseen on tärkeämpää kuin jokin erityistaito (esim. taide-/musiikkiosaaminen).

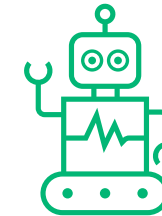
Keskeistä ei ole tavoitteellisuus vaan säilyttää hyvä, turvallinen ja kannustava ilmapiiri, joka tulee erilaisten lasten itsetunnon kehitystä ja mahdollisuutta osallistumisen kunkin omalla tasolla.

Kaveruussuhteiden syntymistä tulee edistää – ryhmästä ei ole aina helppoa saada uusia kavereita, sillä ryhmään tullaan yleensä ”oman kaverin” kanssa ja ilman kaveria tulleet saattavat kokea itsensä ulkopuolisiksi.

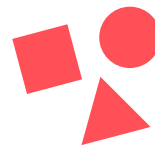
Maksuttomuus tuo mukanaan joitain haasteita lasten motivaatioon/ryhmässä toimimiseen.

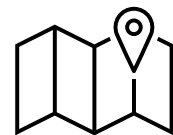
Innovatiivisuus näkyy harrastuspolulla kykyä muokata suunnitelmaa ja reagoida lasten erilaisiin tarpeisiin. Innovatiivisuutta voidaan tukea luottamuksen ilmapiirillä ja hyvällä vuoropuhelulla Harrastuspolun ja palveluntuottajien välillä.

Pelkästään lasten ja nuorten harrastustoiveisiin vastaaminen ei riitä takaamaan yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua harrastuksiin. Tärkeää on pyrkiä myös aktiivisesti poistamaan esteitä harrastamisen tieltä.

Harrastuskäyttäytymisessä ilmeneville ryhmien välisille eroille saattaa olla moninaisia syitä, joiden syvemmän ymmärryksen lisääminen hyödyttää harrastamiseen liittyvien esteiden poistamisessa.

Kouluissa ja alueissa on eroja siinä, miten haastavia ryhmät ovat. Haastavammilla alueilla iso osa ryhmäkerroista voi mennä perustaitojen opetteluun ja järjestyksenpitoon. Näillä alueilla yksilökohtaista ohjaamista vaativa toiminta on haasteellista.

24%

24% toimintaan osallistuneista on lapsia, joilla ei ole ennestään harrastusta. Prosenttiosuuden kasvattaminen lisää toiminnan vaikuttavuutta.

Palveluntuottajat kokevat yhteistyön Espoon harrastuspolun kanssa helpoksi ja toimivaksi.

Harrastuspolun onnistumisen avaintekijät

Liian tavoitteellisuuden välttäminen

Harrastuspolun ensisijaisena tavoitteena on tarjota kiva harrastus, joka mahdollistaa onnistumisen kokemukset, ja johon jokainen lapsi voi osallistua omalla tasollaan ja ilman kilpailua tai arviointia. Tämän lisäksi Harrastuspolku voi tarjota erilaisia jatkopolkuja myös tavoitteellisemmalle harrastamiselle, esimerkiksi kannustamalla jatkamaan harrastusta lajiseurassa.

Hyvät ohjaajat laadukkaan toiminnan perustana

Ohjaajat ovat Harrastuspolun tärkein voimavara. Hyvien rekrytointien edellytyksiä tukemalla ja toimintaan sitoutumiseen kannustavalla varmistetaan Harrastuspolun toiminnan laatu.

Kaveritaitojen vahvistaminen

Uusien kavereiden saaminen Harrastuspolun toiminnassa ei aina ole helppoa, sillä harrastukseen tullaan monesti valmiiksi oman kaverin kanssa. Ryhmästä myös saatetaan lähteä kaverin tai ryhmän ”johtohahmon” vanavedessä. Kaveritaitoja vahvistamalla vahvistetaan osallisuuden kokemusta, ryhmään sitoutumista ja tuetaan lasten pärjäämistä myös harrastuksen ulkopuolella.

Harrastamisen esteiden tunnistaminen ja niihin vaikuttaminen

Tunnistetaan esimerkiksi sosiaalisen eriytymisen, uskonnon, kulttuurin ja yhteiskuntaluokan vaikutus harrastamisen mahdollisuuksiin.

Harrastamisen esteiden tunnistaminen ja niihin vaikuttaminen

Sosiaalinen eriytyminen ja uskoon, kulttuuriin ja yhteiskuntaluokkaan liittyvät tekijät harrastamisen esteinä

Sosiaalinen eriytyminen

Sosiaalisessa eriytymisessä aineellisen ja taloudellisen puolen lisäksi myös kulttuurinen puoli on tärkeä. Kulttuuriset tekijät on tärkeä huomioida myös harrastustoiminnassa. Ne eivät ole vain yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ilmauksia vaan myös sen tuottajia ja uusintajia. (ks. esim. Purhonen ym. 2014)

Harrastuspolun toiminta pyrkii purkamaan tunnistettuja harrastamisen esteitä, kuten etäisyys, hinta, ajan puute ja tiedon puute. Maksuttomana, pääsääntöisesti koulun tiloissa ja heti koulupäivän jälkeen järjestettävänä toimintana **tiedon puute ja muut harrastamattomuuteen liittyvät syyt nousevat tekijöiksi joihin on syytä kiinnittää tarkemmin huomiota erityisesti vaikeasti tavoitettavien ryhmien kohdalla.**

Sosioekonomisista eroista kumpuavat haasteet ja kotien ongelmat näkyvät harrastustoiminnassa. Iso osa ohjaamiseen varatusta ajasta saattaa kuulua perustaitojen ja tapojen opetteluun. Ryhmässä esiintyvät haasteet saattavat karkottaa paremmin pärjäävät oppilaat ryhmistä, mikä ei ole Harrastuspolun tavoitteiden mukaista.

On tärkeää huolehtia, että hyvin pärjäävät ja heikosti pärjäävät lapset eivät eriydy entisestään. Ryhmässä hyvin pärjäävät lapset voivat tuoda "nostavaa" vaikutusta heikommin pärjääville.

Sosiaalinen sekoittaminen on tärkeää. Oman sosiaalisen viiteryhmän sisäiset suhteet (bonding networks) ovat hyödyksi arkipäivän selviytymisessä ja tuen saamisessa. Sen sijaan erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ulottuvat suhteet (bridging networks) auttavat pääsemään elämässä eteenpäin. (ks. esim. Putnam 2000)

Uskonnon, kulttuurin ja yhteiskuntaluokan vaikutus harrastamisen edellytyksiin

Uskonto ja kulttuuri voivat sisältää kieltoja, rajoitteita, tapoja ja normeja, jotka eivät välttämättä ole helposti havaittavissa tai ymmärrettävissä ryhmän ulkopuolisille. Ne kuitenkin saattavat rajoittaa yksilön todellisia toimintamahdollisuuksia.

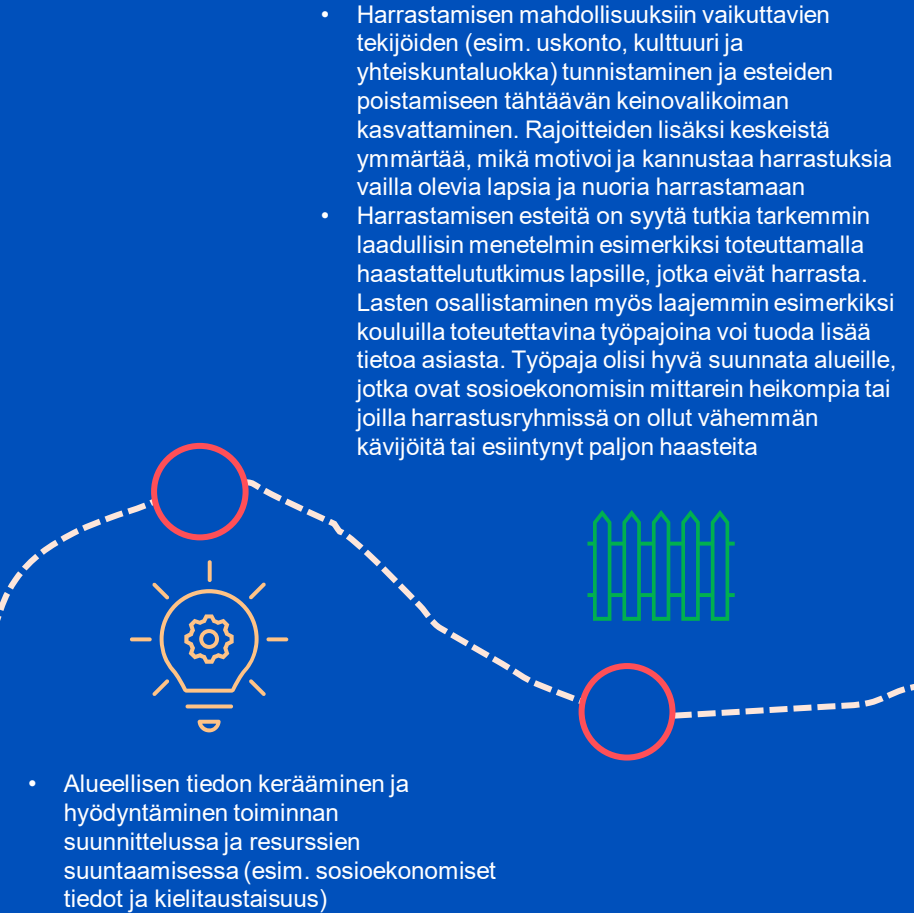
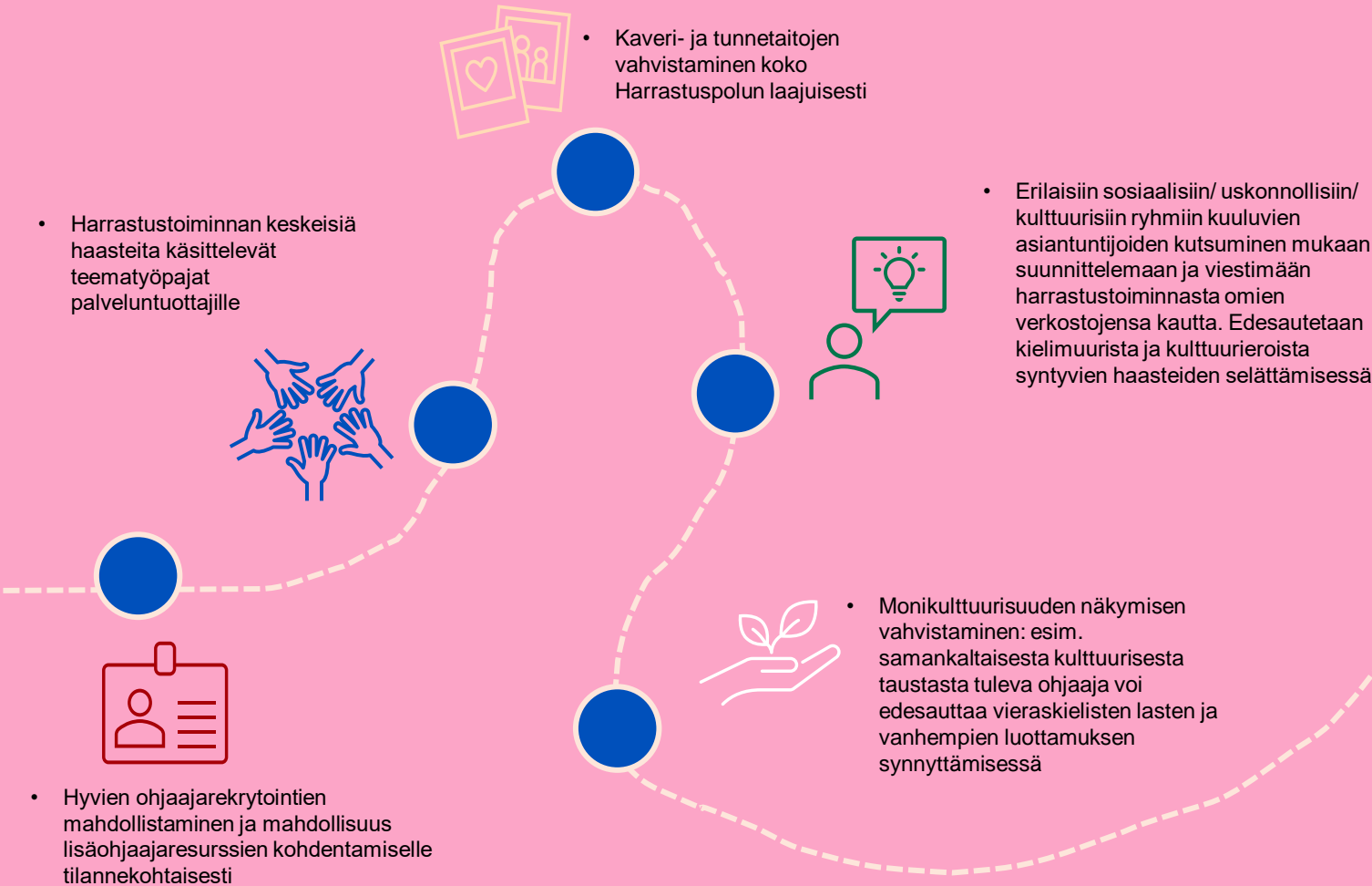
Esimerkiksi tietyt harrastamisen muodot, kuten esittävät taiteet voivat vakaumuksellisista syistä olla kiellettyjä, tai niihin saatetaan suhtautua varauksellisesti. Harrastukset voivat olla lähtökohtaisesti hyväksytyjä, mutta hyväksyttävyyttä määrätty harrastusten sisällöstä (esimerkiksi elokuvakerhossa katsottavista elokuvista tai musiikkikerhossa soitettavista soittimista ja musiikkityyleistä) riippuen. Kielletyn ja sallitun rajat voivat myös määrätä sukupuolen mukaan – tyttöjen ja naisten toimintavapaus erityisesti kodin ulkopuolella on usein poikia ja miehiä kapeampi. Kaikissa kulttuureissa ei myöskään sallita tyttöjen ja poikien yhteistoimintaa, mikä saattaa estää kokonaan tyttöjen osallistumisen harrastustoimintaan. On kuitenkin tärkeä huomioida, että sukupuolituneet kasvatuskäytännöt eivät kosketa ainoastaan maahanmuuttajaperheitä.

Myös yhteiskuntaluokka voi vaikuttaa yksilön harrastuksia koskeviin mieltymyksiin ja harrastamisen edellytyksiin. Sosiaalisen keskiluokkaan kuuluvat vanhemmat saattavat kannustaa lapsiaan osallistumaan yksilöllisiä kykyjä kehittävään harrastustoimintaan työväenluokkaisia vanhempia useammin (ks. esim. Lareau 2022, 753). Ylempiin yhteiskuntaluokkiin perinteisesti liitetyt harrastukset kuten klassiset taiteet, saattavat myös työväenluokkaisesta taustasta tulevasta tuntua vierailta.

Perinteisesti arvostettuihin tai kalliisiin harrastuksiin saattaa liittyä myös niiden mukanaan tuoma positiivinen statusvaikutus, jolla viestitään omaa asemaa ja kerätään arvostusta vertaisilta. Tiettyjen lajien nauttima yhteiskunnallinen arvostus ja niihin liitetyt merkitykset voivat ainakin osin selittää sitä, miksi kyseiset lajit korostuvat lasten ja nuorten harrastustoiveita kartoittavissa kyselyissä ja tutkimuksissa.

Tämän arvioinnin aineistossa osa lapsista toi myös esiin oman maksullisen harrastuksen korkeat vuosikustannukset. Harrastusten korkeiden kustannusten korostamiseen voi liittyä kuluttamisen eriytyminen ja erityisesti sosiaalisen identiteetin rakentaminen. Toisaalta myös kuluttajahintojen nopea nousu ja kotitalouksien ostovoiman heikkeneminen ovat saattaneet nostaa harrastusten hinnan keskustelunaiheeksi monissa kodeissa.

Tulevaisuuskartta

Lyhyt aikaväli – kevyempi vaikuttavuus

Pitkä aikaväli – voimakkaampi vaikuttavuus